

БИО - ПСИХО – СОЦИЈАЛНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РАЗВОЈА

Особености предшколског узраста

Деца пре ступања у школу, тј. од своје треће до седме године, развијала су се углавном у оквиру породице и под утицајем њене околине тих животних прилика.

Материјалне околности породице биле су у већини случајева од велике важности при васпитању деце.

Брига за дете, његово здравље, нормални физички развитак, признат је као један од најважнијих задатака у васпитању предшколске деце.

Физичко васпитање предшколске деце јесте први корак ка општем развоју здравог васпитања човека. Такво васпитање има уосталом многе задатке и служи се разним средствима. Код остваривања ових задатака у раду с предшколском децом, код избора средстава и метода физичког васпитања, потребно је водити бригу о карактеристичним особинама деце на том узрасту.

У животу детета предшколског доба врло важну улогу има кретање. Дете има неодољиву потребу за кретањем. Оно жели да по цео дан трчи, скаче и игра се. На тај начин боље упознаје средину у којој се налази. Акцијом и игром дете показује своја осећања, утиске и своје животно искуство. Кретањем се развија његова снага и јача његово здравље.

Трогодишње дете може ходати и трчати, али се то кретање разликује у старијим годинама. Будући да има сразмерно велику главу и кратке ноге, дете је нестабилно у својем кретању, прави неједнаке кораке, љуља се и врло је несигурно.

Није важно за дете предшколског узраста, да може високо прескочити, да може брзо и дуго трчати. Важно је напротив, да дете вежбајући различита кретања постигне складност и правилност вежбе. Важно је, да дете заволи то кретање.

Код телесног вежбања предшколске деце потребно је водити рачуна о његовом деловању на организам, који се развија и који расте. Јер физичке вежбе могу различито деловати на развитак детета. Неке вежбе које изазивају појачано протицање крви ка мишићима и костима, погодују њиховом расту, неке га успоравају.

Костур детета у многome се разликује од костура одраслог човека. Рге свега, истиче се разлика у пропорцији делова костура. Што је дете млађе, што је већи временски размак између њега и одраслог, то је и ова разлика све већа. Новорођенче има велику главу, здепасти струк, кратке руке и ноге.

Костур детета разликује се од одраслог такође обликом кичме и грудног коша. Костур детета предшколске доби мекан је и подвргнут разноликим искривљењима. Процес окоштавања брзо се развија и кости су у таквом стању доста неотпорне.

Дечија мускулатура, у поређењу са мускулатуром одраслог човека, развија се слабо и по тежини је мала, колико обзиром на општу тежину тела, толико и обзиром на унутрашње органе. Код новорођенчета тежина мускулатуре чини близу 23% тежине читавог тела, код предшколског детета око 27% а код одраслог мушкарца достиже 42-44%. Мишићна су влакна код детета танка, и постотак садржине воде у њима је веће него код одраслих.

Мишићи се развијају постепено. Најпре се развијају мишићи из већих мишићних група, а касније они из мањих. По карактеру рад мишића може бити динамички и статички. Рад мишића, који се састоји у наизменичном стезању и растезању, и који је праћен покретима у зглобовима, назива се динамички.

За разлику од динамичког рада - статички рад не даје видљив резултат гibaња у простору. Он је усмерен ка томе, да држи тело и поједине делове у одређеном положају. Зато је често потребан

велики напор. За статички рад је карактеристично више или мање трајних напора мишићних група.

Познавање рада дисања и крвотока код деце има велико значење колико за организацију физичког васпитања уопште, толико и за избор и примену градива. Што се тиче дисања, у поређењу с одраслим, дете се налази у лошијем положају. Дете предшколске доби удише у минути 22-24 пута, док одрасли само 16-18 пута.

Срце и крвни судови у повољном су односу према организму. Срце које није оптерећено напорним радом ни тешким узбудањима, а поштедено је од разних штетних утицаја (алкохол, никотин идр.) ради без икаквих потешкоћа и прецизно.

Код избора телесних вежби потребно је пазити на особине крвотока и органа за дисање. Ти се органи прилагођавају захтевима, које поставља поједини рад, али вежбе морају у сваком случају одговарати ступњу телесног развитка. То не значи да се код рада с децом мора избегавати већи или мањи физички напор.

Нервни систем није изграђен ни по свом анатомском развоју, ни по функцији. Није довршено диференцирање станица коре великог мозга у лобањи и одговарајућих психо-моторних центара, није довршена **мијелизација** нервних **влаканаца**. Код предшколске деце опажа се цели низ особина, које су у вези са недовољно развијеним нервним механизмом, који управља покретима.

Све те особине дечијег организма и сва та обележја његовог доживљаја јесу фактори, који нас упућују на избор средстава, њихову примену и методе у раду физичког васпитања деце предшколског доба.

За лакше и комплетније проучавање предшколског узраста, извршене су класификације на узрастне целине-групе. Постоји више таквих класификација и оне, углавном, зависе од критеријума који су у одређеној ситуацији примарни (биолошки, психолошки, педагошки).

Особености ученика млађег школског узраста

Успешност наставе физичког васпитања захтева од наставника добро познавање анатомско-физиолошких и психо-социјалних особина ученика у појединим фазама развоја. Добро познавање развојних обележја ученика је услов за стручни, педагошки и методски рад.

Доба када дете полази у основну школу код нас је понајвише период од шесте до десете, једанаесте године. У динамичности развојног процеса те фазе раног школског детињства потребно је посебно посветити пажњу првим годинама тог периода, тј. у доба ступања у школу, те током првог и другог разреда. То је доба толико значајно да га неки филозофи посматрају као неку посебну фазу и означавају га као прелазно доба.

Доласком детета у школу и његовим укључивањем у обавезе и живот школе настају у развоју детета велике промене. У првом реду успорава се његов бржи раст, у који дете ступа око пете године. Уопште се сматра, да је та промена у расту тј. застој, настала под утицајем нових околности школе, оптерећењем мишљења, ограничењем кретања и помањкањем свежег ваздуха и сунца, те слабијом опуштеношћу детета уопште. О томе, да ли је узрок застоја у расту последица школског живота или пак, природни ток развоја, не влада у научним круговима једнако мишљење. У стручној литератури има бројних доказа, да је присилно седење у школи главни разлог застоја у развоју. Према неким статистичким подацима, деца која не полазе у школу, показују у истом временском раздобљу, између шесте и седме године већи пораст у висини, и у тежини, од оних који полазе у школу.

Надаље се опажа, да услед новог оптерећења у школи, не постоји само назадак у расту већ и у другим процесима тела, као што су функционисање крвотока, дисање итд. Без обзира на разна мишљења о утицају школе на децу, ипак се претпоставља, да прелаз из слободног безбрижног начина живота и школска ограничења оставља велике негативне последице на даљи

раст и развитак детета. То се опажа, где деца иду у школу пре навршене седме године и где деца пре тога нису била подвргнута раду у васпитним установама за предшколску децу.

Помањкање гибања обично се наводи као главна болест школских почетника, а затим велико оптерећење кичме због седења услед чега може доћи до неправилности у њеном расту. Разлози се могу тражити и у многим захтевима школе, а везани су највише за време полагања у школу, трајање наставе, просторије, постављених задатака итд. Пре поласка у школу дете се у далеко већој мери понашало по властитим импулсима, у игри, трчању, и другим рановрсним телесним покретима, а све у циљу задовољења нагона и потребе за кретањем. Друштво путем васпитања поставља захтеве и стеновита оптерећења, а на васпитачима је да тај задатак изврше са што мање потешкоћа за развој детета.

Телесно стање ученика ове фазе обележено је и надаље процесом раста и развитка. Главна особина дечијег костура је његова пластичност. Кости су услед хрскавичних делова гипке и меке, а процес окоштавања постепено се наставља. Зглобови са својим везама још не показују довољну чврстоћу и изграђеност. Пропорције појединих делова тела далеко су повољније, него што је то било код деце предшколског узраста, а кичма поприма свој нормално савијени облик. У расту мишића опажа се даље повољно повећање њихове тежине. Мишићна се влакна појачавају што доводи и до повећања снаге детета. Раст мишића у дужини не тече упоредо са растом костију, те то доводи до неких неспретности и слабости целог рада мишићне скупине. Услед свих тих карактеристика у развоју мишића, дете у основној школи, а посебно у првим разредима, не подноси дуготрајан и напоран рад. У тој доби треба давати предност динамичким вежбама, испред статичких. С обзиром на помањкање довољне координације покрета треба избегавати онакве покрете који захтевају велику спретност и рад више скупова мишића.

Органи за дисање и крвоток сразмемо се повећавају, али не у толикој мери да су способни за веће напоре. Нервни систем напредује у свом развоју, али још не толико да може подносити оптерећења као у старијој доби.

У покретности детета основне школе настаје знатна промена, слободног и складног начина кретања као да нестаје, а деца постају неспретна, кретње растење и координација врло слаба. Дете тешко и неспретно хвата добачену лопту, нескладно трчи и скаче, те се тешко подвргава новим захтевима учитеља.

У душевном погледу дете из свог света фантазија улази у стварност школе. Од њега се обично тражи концентрација пажње и воље, док је интерес детета за школске задатке у почетку, релативно мали. Све то захтева трошење многих снага, које би се иначе могле корисно употребити за развитак детета.

Раздобље од осме године и даље, није толико осетљиво, као да се дете навикло на нове прилике у школи. То је период успореног раста, након првог појачаног раста у висину. Раст и развитак појединих органа све више то напредује. Кретње постају усклађеније и све се више увиђа нестајање непотребног обиља покрета. Деца у тим разредима показују већ приличну спретност.

Буди се самосталност у раду и постепено долази до изражаја властита воља, дете више не реагује на сваки подражај спољашњег света. Опажа се неко обуздавање и умереност у делатности ученика. Мушка деца са више замаха и полета учествују у раду код телесног вежбања него женска. Разлике у полу не показују се само у телесном развоју као јачи и развијенији предео грудног коша, изразитији мишићи итд., већ и у начину примања, извођења и иживљавања код појединих вежби. То се јасно опажа и код игара. Кола и игре са певањем дечаци са осам година већ мање воле, чак их и одбацују. Трчање и игре са лоптом попримају у тој доби друго обележје него ли код девојчица. Оне више пазе на облик кретње и њено складније извођење. Код ученика долази напротив, више до изражаја снага и борбеност. Такмичења, рвање и сличне игре постају живље и узбудљивије, и добијају прве ознаке борбености. Док се код

ученика пре свега развија брзина и јачина покрета, код ученица се опажа усклађеност и економичност гibaња.

Све такве појаве и чињенице оправдавају већ у тој доби одвојену наставу физичког васпитања, колико год то школске прилике дозвољавају.

Мушкој деци се могу постављати нешто тежи задаци, јер то и сами према својој виталности очекују. Разумљиво је да деца с обзиром на ове особине дечјег организма као и на психичку структуру не подносе никаква већа и трајнија оптерећења.

Смисао за заједницу формира се у доби школског детињства више путем заједничког, скупног рада и без икаквог посебног избора и захтева ученика. Свест о заједници, смисао за колективни рад није у нарави детета још довољно изражена. Деца су у тој доби још везана за властите интересе. Тежња за игром је главни социјални смисао код деце основне школе. У организованој се делатности они добро сналазе, али након таквог рада, па била то игра, настаје та колективна повезаност. Игре у тој доби још увек имају обележје појединачног стремљења унутар разредног колектива. Деца у основној школи још немају довољно смисла за сложенији скупни рад, те према томе игре нису још тако погодно средство као у старијој доби. Колективизам се мора одгајати, али не према играма којима деца по својим телесним и душевним способностима нису дорасла.

Ступњеви у развојку човека

Истакнути методичари физичког васпитања као и читав низ научника жели да строго одреди границе у развоју човека, како би се помоћу игре и телесног вежбања могло утицати на развој организма.

Наставна пракса физичког васпитања помиње више подела на развојна доба. Примера ради, Мартини предлаже поделу према појавама зуба код деце, па све до појаве кутњака код одраслих. Он предлаже следећу поделу:

дечије доба - доба одојчета до првих зуба,
рано детињство - од првих до других зуба,
касније детињство - од других зуба до израстања кутњака.

Стратз, Хипократ, Матхиас и Маслов такође су износили своје погледе у периодизацији човековог настајања и постојања. Те су поделе увек биле у зависности од неких специфичних карактеристика на појединим етапама човековог развоја.

Група раских педагога, такође, је дала једну поделу која је у нашој педагошкој пракси позната као педагошка подела.

Педагошка подела има следеће ступњеве у току развоја човека:

Предшколски узраст - рано детињство - од 1 до 3 године,

Каснији предшколски узраст - од 3 до 7 године, Школско доба

Млађи школски узраст - од 7 до 11 године, Средњи школски узраст - од 11 до 14 године, Старији школски узраст - од 14 до 17 године.

Педагошка подела била је основа за нове периодизације које су састављене не само у нашој земљи већ и у читавом свету. Тако је познато да је Стеван Патаки осмислио своју периодизацију, базирајући се углавном на већ постојећој педагошкој подели.

По њему имамо:

1. Рано детињство – од рођења до треће године:

- од рођења до десет месеци – фаза дојења,
- од десет месеци до петнаест месеци – фаза пузања и почетног ходања,
- од петнаест месеци до две године и
- од друге до треће године – старије доба раног детињства.

2. Предшколско доба – од треће до седме године:

- од три до четири године – млађе школско доба,
- од четири до пет година – средње предшколско доба,
- од пете до седме године – старије предшколско доба.

3. Школско доба - од седам до седамнаест година:

- од 7 до 11 године – млађи школски узраст,
- од 11 до 15 године – средњи школски узраст,
- од 15 до 17 година – старији школски узраст.

Ова педагошка подела је најприхватљивија. Ово истичемо посебно због тога што се ступњеви у развоју поклапају са одговарајућим школским периодима. Тако нпр. млађи школски узраст се поклапа са поласком детета у школу. Тако је педагог у стању да посматра како анатомске, тако исто и психофизиолошке промене код својих ученика. Он ће познавајући законитости у развоју детета давати и одговарајуће задатке.